

O'ZBEKISTONDA MEHNAT MUHOFAZASI TIZIMI: HUQUQIY ASOSLAR VA XALQARO TAJRIBA

Avazbek Usmonov Samandar o'g'li

Qarshi Davlat Universiteti ,

Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi

(tarmoqlar bo'yicha) yo'nalishining 3-bosqich talabasi

usmonovavazbek003@gmail.com

+998908698979

Annotatsiya

Mehnat muhofazasi va xavfsiz sharoitlar ijtimoiy adolat va inson huquqlarining asosiy qismidir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi fuqaro huquqlarini himoya qilish va mehnat sharoitlarini yaxshilash bo'yicha kafolatlar taqdim etadi.

Maqolada Konstitutsiyaning mehnat muhofazasi va xavfsizlik jihatlarini tahlil qilinadi, ish beruvchilar va xodimlarning huquqlari xalqaro tajribalar bilan taqqoslanadi. Shuningdek, O'zbekiston mehnat qonunchiligi va xalqaro standartlarga mosligi haqida tahliliy yondashuvlar va muammolarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: *mehnat muhofazasi, xavfsiz mehnat muhit, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, xalqaro me'yorlar, ijtimoiy himoya, mehnat huquqlari*

Аннотация

Защита труда и безопасные условия труда являются важной частью социальной справедливости и прав человека. Конституция Республики Узбекистан предоставляет гарантии защиты прав граждан и улучшения условий труда.

В статье анализируются положения Конституции, касающиеся защиты труда и безопасности, сравниваются права работодателей и работников с международным опытом. Также представляются аналитические подходы к соответствию трудового законодательства Узбекистана международным стандартам и рекомендации по устранению существующих проблем.

Ключевые слова: *защита труда, безопасная трудовая среда, Конституция Республики Узбекистан, международные нормы, социальная защита, трудовые права*

Annotation

Labor protection and safe working conditions are essential components of social justice and human rights. The Constitution of the Republic of Uzbekistan provides guarantees for the protection of citizens' rights and the improvement of working conditions.

This article analyzes the provisions of the Constitution related to labor protection and safety, comparing the rights of employers and employees with international practices. It also offers analytical approaches to the compliance of Uzbekistan's labor legislation with international standards and recommendations for addressing existing issues.

Keywords: *labor protection, safe working environment, Constitution of the Republic of Uzbekistan, international norms, social protection, labor rights*

Kirish

Mehnat huquqlari har qanday demokratik jamiyatning asosi bo'lib, u nafaqat ish sharoitlarini yaxshilash, balki mamlakat iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligini oshirish bilan ham bevosita bog'liq. Mehnat muhofazasi ishchi va xizmatchilarning hayoti, sog'lig'i va mehnat sharoitlarini himoya qilishga qaratilgan bo'lib, davlat tomonidan belgilangan qonuniy kafolatlar orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi har bir fuqaroning mehnat qilish, xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlariga ega bo'lish, shuningdek, adolatli mehnat shartnomalarini tuzish huquqlarini kafolatlaydi. Ushbu huquqlarni ro'yobga chiqarish va ularga rioya etilishini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, 42-modda har bir fuqaroning xavfsiz mehnat sharoitlarida ishlash huquqini kafolatlab, ish beruvchilarga ushbu talablarni bajarish majburiyatini yuklaydi. Mehnat muhofazasini ta'minlash maqsadida qabul qilingan milliy qonunlar va xalqaro mehnat tashkilotlari (ILO -International Labour Organization – Xalqaro Mehnat Tashkiloti) tamoyillari ushbu huquqlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada quyidagi masalalar ilmiy tahlil qilinadi:

- ✓ Mehnat huquqlari va mehnat muhofazasining huquqiy asoslari – Konstitutsiyaning tegishli moddalarini o'rganish va ularning amaliy tatbiqini tahlil qilish;
- ✓ Mehnat sharoitlari va xavfsizligini ta'minlash bo'yicha davlat siyosati – Hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning natijalari;
- ✓ Xalqaro tajribalar va ularni milliy mehnat muhofazasi tizimiga joriy etish – Germaniya, Shvetsiya, Yaponiya va AQSh tajribalarini tahlil qilish;
- ✓ Mehnat muhofazasining amaliyotda qo'llanilishi va mavjud muammolar – Ishlab chiqarish jarayonlarida uchraydigan asosiy xavflar va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar.

Mehnat muhofazasi tizimini takomillashtirish nafaqat qonunchilik darajasida, balki amaliyotda ham uzluksiz rivojlantirilishi zarur. Shu sababli, maqolada mehnat xavfsizligini ta'minlashda davlat, ish beruvchi va xodimlarning o'zaro hamkorligi, xalqaro tajribalarning O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi va mehnat huquqlarini ta'minlashning zamonaviy mexanizmlari bo'yicha tavsiyalar ilgari suriladi.

Konstitutsiyada mehnat huquqlarining kafolatlari

Demokratik jamiyatda inson huquqlarining muhim tarkibiy qismi sifatida mehnat huquqlari davlat tomonidan huquqiy kafolatlar asosida ta'minlanadi[5]. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tegishli moddalarida har bir fuqaroning xavfsiz va adolatli mehnat sharoitlariga ega bo'lishi, davlatning bandlikni ta'minlash bo'yicha majburiyatlari hamda majburiy mehnatning qat'iy taqiqlanishi belgilangan. Ushbu normalarning amaliy tatbiqi mamlakat mehnat qonunchiligining rivojlanishiga va xalqaro standartlarga moslashishiga xizmat qiladi[8].

42-modda

Konstitutsiyaning 42-moddasiga muvofiq, har bir fuqaro xavfsiz va sanitariya-gigiyena talablarga javob beradigan mehnat sharoitlarida ishlash huquqiga ega. Bu me'yor mehnat muhofazasini ta'minlash bo'yicha ish beruvchilarga aniq majburiyat yuklaydi. Biroq, bu huquqning amaliy tatbiqi turli sohalarda farq qiladi[1,27-b].

Masalan, yirik sanoat korxonalarida mehnat muhofazasi bo'yicha zamonaviy texnologiyalar joriy etilmoqda. Navoiy kon-metallurgiya kombinati ishchilarga shaxsiy himoya vositalarini (respiratorlar, maxsus kiyimlar, quloqni himoya qiluvchi vositalar) taqdim etib, xavfsizlik choralarini kuchaytirgan. Bundan tashqari, ushbu korxonada xavfli muhitda ishlovchi xodimlarga profilaktik tibbiy xizmat ko'rsatilishi majburiy hisoblanadi.

Biroq, kichik va o'rta biznes subyektlarida mehnat muhofazasiga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Ko'pgina xususiy sektor vakillari mehnat muhofazasi qoidalarini to'liq bajarish uchun moliyaviy imkoniyatlarga ega emas yoki ularni yetarlicha muhim deb hisoblamaydi. Shu sababli, davlat inspeksiyalarining nazorat funksiyalarini kuchaytirish va korxonalarga mehnat xavfsizligini oshirish bo'yicha subsidiya va imtiyozlar taqdim etish lozim.

43-modda

Davlatning bandlikni ta'minlash bo'yicha majburiyatlari 43-moddada belgilangan bo'lib, unga ko'ra, fuqarolarning kasbiy malakasini oshirish, ishsizlikdan himoya qilish va yangi ish o'rinlarini yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi[1,27-b].

Hozirgi kunda O'zbekiston hukumati bandlikni oshirish bo'yicha qator islohotlarni amalga oshirmoqda[3]. Xususan:

Kasb-hunar ta'lim markazlari orqali yoshlarning zamonaviy kasblarni egallashiga sharoit yaratilmoqda.

"Yoshlar daftari" va "Ayollar daftari" dasturlari orqali ishsiz aholining ishga joylashishiga yordam berilmoqda. "Made in Uzbekistan" dasturi orqali mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish va natijada yangi ish o'rinlari yaratish rejalashtirilgan.

Shu bilan birga, bandlikni ta'minlash bo'yicha tizimli muammolar ham mavjud. Xususan, mehnat bozorida malakali mutaxassislariga talab yuqori bo'lsa-da, ba'zi sohalarda ish kuchining ortiqchaligi kuzatilmoqda. Bu muammoni hal qilish uchun ta'lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish va yoshlarni zamonaviy texnologiyalar sohasiga yo'naltirish muhimdir.

44-modda

Konstitutsiyaning 44-moddasiga ko'ra, majburiy mehnat qat'iyati taqiqlanadi. O'zbekistonda bu borada katta islohotlar amalga oshirilgan bo'lib, ayniqsa, paxta yig'im-terimi jarayonida majburiy mehnatni yo'q qilish bo'yicha qat'iy choralar ko'rilgan[1,28-b].

ILO (Xalqaro Mehnat Tashkiloti) tomonidan 2022-yilda e'lon qilingan hisobotga ko'ra, O'zbekistonda bolalar va majburiy mehnat to'liq bartaraf etilganligi qayd etilgan. Bu esa mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini oshirishga xizmat qildi.

Biroq, majburiy mehnatning ba'zi yashirin shakllari hanuzgacha ayrim noformal sektorlarda saqlanib qolayotganligi kuzatilmoqda. Shu sababli, ishchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha nazorat mexanizmlarini yanada takomillashtirish, xodimlarning mehnat shartnomalarini tuzish bo'yicha huquqiy savodxonligini oshirish zarur.

Mehnat sharoitlari va xavfsizligini ta'minlash bo'yicha davlat siyosati

Mehnat muhofazasi tizimini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini yaratish iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega[4]. Ishchilarning hayoti va salomatligini muhofaza qilish davlat tomonidan huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy choralar orqali amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasida mehnat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. Mehnat muhofazasiga oid normativ-huquqiy bazani mustahkamlash

Mehnat muhofazasi bo'yicha huquqiy asoslarning takomillashtirilishi ishchilarning huquqlarini kafolatlash va ish beruvchilarning majburiyatlarini belgilash uchun muhim ahamiyatga ega[7].

- ◆ O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi – ishchilarning huquqlarini himoya qilish, xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash va mehnat shartlarini yaxshilashga qaratilgan asosiy huquqiy hujjat hisoblanadi. 2023-yilda Mehnat kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlarga muvofiq, ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik bo'yicha majburiy tekshiruvlar tizimi joriy qilindi[2].

- ◆ "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun – ish joylarida xavfsizlik standartlarini belgilaydi va mehnat muhofazasi bo'yicha ish beruvchilarning javobgarligini oshiradi.
- ◆ "Ish joylarida xavfsizlik va sanitariya-gigiyena talablari" normativ hujjatlar majmuasi – ishlab chiqarish jarayonlarida xavf omillarini kamaytirish va mehnat sharoitlarini yaxshilashga yo'naltirilgan.

Taklif:

- ✓ Ish beruvchilarning xavfsizlik bo'yicha javobgarligini kuchaytirish va qonunchilikda ishlab chiqarish jarayonlarida yuzaga keladigan baxtsiz hodisalarga oid jazo choralari tizimini qayta ko'rib chiqish lozim.
- ✓ Mehnat muhofazasiga oid xalqaro standartlar (ILO konvensiyalari) bilan milliy qonunchilikni to'liq uyg'unlashtirish zarur.

2. Ish beruvchilarning majburiyatlarini kuchaytirish va nazorat tizimini takomillashtirish

Davlat tomonidan mehnat xavfsizligini ta'minlashda ish beruvchilarning javobgarligi muhim rol o'ynaydi. Ish beruvchilar ishlab chiqarish jarayonlarida xavfsizlik qoidalariga amal qilishi shart va bu jarayonni nazorat qilish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- ◆ Ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik bo'yicha majburiy monitoring tizimi joriy etildi. Bu tizim doirasida yirik korxonalar har yili mehnat xavfsizligi bo'yicha davlat inspeksiyasidan o'tishi shart.
- ◆ "Ishchi himoyasi jamg'armasi" tashkil etilgan bo'lib, ushbu jamg'arma orqali baxtsiz hodisalarning oldini olish va jabrlangan xodimlarga kompensatsiya to'lash tizimi yo'lga qo'yildi.
- ◆ Ish beruvchilar uchun jarima tizimi – xavfsizlik qoidalariga rioya qilmagan korxonalar uchun qat'iy moliyaviy sanksiyalar joriy etilgan.

Taklif:

- ✓ Ish beruvchilar mehnat muhofazasi bo'yicha har yili majburiy attestatsiyadan o'tishi kerak.
- ✓ Xususiy korxonalarda mehnat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha subsidiya va imtiyozlar joriy etish lozim.

3.**4. Xodimlar uchun xavfsizlik bo'yicha trening va ta'lim dasturlarini rivojlantirish.**

Ishchilarning mehnat xavfsizligi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish baxtsiz hodisalarni kamaytirishda eng samarali yo'llardan biridir. Shu sababli, davlat quyidagi ta'lim dasturlarini rivojlantirishga e'tibor qaratmoqda:

- ◆ "Ish joyidagi xavfsizlik bo'yicha trening markazlari" ochilib, ushbu markazlarda ishchilar uchun xavfsizlik texnikasi bo'yicha majburiy o'quv kurslari o'tkazilmoqda.
- ◆ Mehnat muhofazasi bo'yicha onlayn kurslar ishlab chiqilgan bo'lib, xodimlarga o'z sohasi bo'yicha xavfsizlik me'yorlarini o'rganish imkoniyati yaratilmoqda.
- ◆ Kasb-hunar kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida mehnat muhofazasi fanlari kuchaytirildi, bu esa yosh kadrlarning xavfsizlik bo'yicha bilim darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Taklif:

- ✓ Ishchilar uchun xavfsizlik bo'yicha sertifikatlash tizimi joriy qilinishi kerak. Xavfli ish joylarida faqat maxsus tayyorgarlikdan o'tgan shaxslar ishlashiga ruxsat berilishi zarur.
- ✓ Mehnat muhofazasi bo'yicha tajriba almashish dasturlarini rivojlantirish va yirik xalqaro kompaniyalarning tajribalaridan foydalanish kerak.

Xalqaro tajribalar va ularning milliy mehnat muhofazasiga tatbiqi

Mehnat muhofazasi bo'yicha ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni milliy qonunchilikka moslashtirish, mehnat sharoitlarini yaxshilash va ishlab chiqarish jarayonlaridagi xavf omillarini kamaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Dunyoning rivojlangan mamlakatlari bu borada samarali yondashuvlarni ishlab chiqib, milliy iqtisodiyot va ishlab chiqarish jarayonlariga integratsiya qilgan. O'zbekiston ham ushbu ilg'or tajribalarni o'z mehnat qonunchiligi va siyosatiga tatbiq etish orqali mehnat muhofazasini yanada kuchaytirishga intilmoqda.

1. Germaniya tajribasi – Ish joylarida texnik xavfsizlikni ta'minlash

Germaniyada mehnat muhofazasi siyosati ishchilarning huquqlarini himoya qilish va ishlab chiqarish jarayonlarida xavfsizlikni oshirishga qaratilgan.

- Germaniya Mehnat Inspeksiyasi ish beruvchilarni muntazam ravishda tekshiradi va xavfsizlik talablariga rioya qilmagan korxonalarga jarimalar soladi.
- Ish joylarida xavfsizlik me'yorlarini buzgan korxonalar darhol javobgarlikka tortiladi va ba'zan faoliyati vaqtincha to'xtatiladi.

- Ishchilarga "kasbiy sug'urta" tizimi joriy etilgan bo'lib, bu tizim ishlab chiqarish jarayonida jarohatlangan xodimlarga yetarli darajada moliyaviy yordam ko'rsatadi.

O'zbekistonga tatbiqi:

O'zbekistonda ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik qoidalariga rioya etilishini kuchaytirish maqsadida ish beruvchilar uchun mehnat muhofazasi bo'yicha majburiy sertifikatlash tizimi joriy etilishi lozim. Shu bilan birga, Germaniyadagi kabi xavfsizlik me'yorlariga amal qilmagan korxonalarga qat'iy jarimalar va sanksiyalar qo'llash tizimini kengaytirish tavsiya etiladi.

2. Shvetsiya tajribasi – Mehnat huquqlarini himoya qilish va kasaba uyushmalari roli

Shvetsiyada mehnat muhofazasi davlat tomonidan qattiq nazorat qilinadi va ishchilarning huquqlarini himoya qilishda kasaba uyushmalari muhim rol o'ynaydi.

- Ishchilarning mehnat sharoitlari kasaba uyushmalari va davlat inspeksiyalari tomonidan muntazam nazorat qilinadi.
- Ish beruvchilar xodimlarning xavfsizligini ta'minlamagan taqdirda, kasaba uyushmalari orqali sud jarayoniga tortilishi mumkin.
- Ishchilarning ta'til va dam olish huquqlari qat'iy himoya qilinadi, barcha ishchilarga yiliga kamida 25 kunlik haq to'lanadigan ta'til kafolatlanadi.

O'zbekistonga tatbiqi:

O'zbekistonda kasaba uyushmalari rolini oshirish zarur. Hozirgi vaqtda kasaba uyushmalari mavjud bo'lsa-da, ularning ko'pchiligi faqat nominal ravishda faoliyat yuritadi. Shvetsiya tajribasidan kelib chiqib, kasaba uyushmalariga ishchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha keng vakolatlar berish lozim. Shuningdek, mehnat nizolarini hal qilish bo'yicha mustaqil arbitraj tizimini yaratish va ishchilarning ta'til olish huquqlarini mustahkamlash kerak.

3. Yaponiya tajribasi – Ish joyida psixologik xavfsizlik va stressni boshqarish

Yaponiya mehnat muhofazasi bo'yicha nafaqat jismoniy xavfsizlik, balki xodimlarning ruhiy salomatligini ham himoya qilishga katta e'tibor qaratadi.

- Ish beruvchilar xodimlarning ruhiy salomatligini monitoring qilish majburiyatiga ega. Ishchilar psixologik bosim yoki ortiqcha ish yukidan aziyat chekayotgan bo'lsa, ularga maxsus maslahat xizmatlari taqdim etiladi.
- Ish joyida stress darajasini baholash uchun maxsus tizimlar ishlab chiqilgan. Har yili ishchilarning psixologik holati bo'yicha testlar o'tkaziladi va natijalarga qarab ishlab chiqarish jarayonlari moslashtiriladi.
- "Karoshi" (ortiqcha ish yukidan vafot etish) muammosini oldini olish uchun kompaniyalar ish vaqtining uzaytirilishiga qarshi qat'iy qoidalarni joriy etgan.

O'zbekistonga tatbiqi:

O'zbekistonda mehnat muhofazasi tizimiga ishchilarning psixologik salomatligini baholash va boshqarish tizimini kiritish lozim. Ish joylarida ortiqcha bosim va stressni kamaytirish uchun ish yuklamasi normativlarini aniq belgilash va xodimlarga psixologik yordam markazlarini tashkil etish tavsiya etiladi.

4. AQSh tajribasi – Ish joylarida xavfsizlik bo'yicha rag'batlantirish tizimi

AQShda mehnat xavfsizligi bo'yicha joriy etilgan eng samarali tizimlardan biri – rag'batlantirish mexanizmi.

- Ish beruvchilar xavfsizlik me'yorlariga qat'iy rioya qilishsa, soliq imtiyozlari va davlat subsidiyalariga ega bo'lishadi.
- Ishchilarga xavfsizlik bo'yicha treninglarda faol qatnashgani uchun moliyaviy rag'batlantirish tizimi yo'lga qo'yilgan.
- Baxtsiz hodisalar sonini kamaytirgan kompaniyalar yillik davlat mukofotlariga ega bo'lishadi.

O'zbekistonga tatbiqi:

O'zbekistonda mehnat muhofazasi bo'yicha samaradorlikni oshirish uchun ish beruvchilarni xavfsizlik choralari ko'rishga rag'batlantiruvchi moliyaviy mexanizmlar joriy etilishi lozim. Masalan, xavfsizlikni oshirish bo'yicha muvaffaqiyatli loyihalar amalga oshirgan korxonalar uchun soliq imtiyozlari va davlat grantlari taqdim etilishi kerak.

Sog'lom mehnat muhitini ta'minlash va ekologik xavfsizlik

Konstitutsiyaning 49-moddasi har bir fuqaroga qulay atrof-muhitga ega bo'lish huquqini kafolatlaydi[1,30-b]. Bu mehnat muhofazasi nuqtai nazaridan ish joylarining ekologik xavfsizligini ta'minlash uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Toshkent shahrida yirik sanoat korxonalarida chiqindilarni kamaytirish va havoni toza saqlash bo'yicha innovatsion texnologiyalar joriy etilmoqda. Angren va Olmaliq sanoat hududlarida ekologik monitoring tizimi yo'lga qo'yilib, atmosfera ifloslanishini kamaytirish choralari ko'rilmoqda.

Atrof-muhitning ifloslanishi nafaqat ekologik, balki mehnat xavfsizligiga ham bevosita ta'sir qiladi. Masalan, konchilik va metallurgiya sanoatida ishchilarni chang va zararli gazlardan himoya qilish uchun maxsus filtrlar o'rnatish muhim ahamiyat kasb etadi. Samarali mehnat muhofazasi tizimi ekologik omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, davlatning atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha olib borayotgan choralari bu borada dolzarb ahamiyatga ega.

Ijtimoiy himoya va dam olish huquqlari

Mehnat muhofazasi tizimi nafaqat xavfsizlik, balki xodimlarning ijtimoiy himoyasini ham qamrab oladi. Konstitutsiyaning 46-moddasida har kimning qariganda, ishsizlikda yoki boquvchisini yo'qotganda ijtimoiy ta'minot huquqiga ega ekani qayd etilgan[1,28-b]. Bu ishchilar salomatligi va ularning hayot sifati uchun muhim kafolat hisoblanadi.

Bundan tashqari, 45-moddada har kimning dam olish huquqi belgilangan. Ish vaqtining davomiyligi, dam olish va ishlamaydigan bayram kunlari hamda haq to'lanadigan ta'tillar Konstitutsiya darajasida himoya qilinishi mehnat muhofazasi tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi[1,28-b]. Masalan, 2023-yilda Mehnat kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlarga ko'ra, yirik korxonalarda majburiy mehnat inspeksiyasi joriy qilinishi belgilandi, hamda ishchilarning dam olish kunlari kengaytirilib, shuningdek, uzoq muddatli ta'til olish imkoniyati oshirildi[6].

Mehnat huquqlarining himoyasi va davlat nazorati

Mehnat muhofazasining samaradorligi davlat nazorati va qonun ustuvorligiga bog'liq. Konstitutsiyaning 55-moddasida har kimning o'z huquqlarini sud orqali himoya qilish imkoniyati ta'minlangan[1,33-b]. Bu esa mehnat huquqlari buzilgan taqdirda xodimlarning o'z manfaatlarini qonuniy yo'l bilan tiklash imkoniyatini yaratadi. O'zbekistonda bu borada Mehnat inspeksiyasi va kasaba uyushmalari faoliyat yuritib, xodimlarning huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynamoqda.

Davlat, o'z navbatida, 57-moddaga binoan ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand aholi qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnat faoliyatiga jalb etilishini rag'batlantirish bilan shug'ullanadi[1,35-b]. Bu mehnat muhofazasi va ijtimoiy tenglik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, ko'zi ojiz va eshitish qobiliyati cheklangan shaxslar uchun maxsus ish o'rinlari yaratilib, ularga kasbiy ta'lim olish imkoniyati ta'minlanmoqda.

Xulosa va tavsiyalar

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mehnat huquqlari kafolatlangan bo'lsa-da, amaliyotda mehnat muhofazasi tizimini yanada takomillashtirish zarurati mavjud. Ish joylarida xavfsiz sharoit yaratish, xodimlarning huquqlarini himoya qilish va mehnat muhofazasi bo'yicha xalqaro standartlarga mos tizimni shakllantirish istiqboldagi muhim vazifalar qatoriga kiradi.

Mehnat muhofazasiga oid qonunchilik bazasi doimiy ravishda takomillashtirib borilishi lozim. Xususan, davlat tomonidan mehnat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlarda islohotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Mehnat muhofazasining huquqiy bazasini yanada kuchaytirish: Mehnat kodeksi va "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonunni xalqaro me'yorlarga moslashtirish, ish beruvchilarning javobgarligini oshirish.
2. Ish beruvchilarni rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: Mehnat xavfsizligini ta'minlagan korxonalar uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar ajratish.
3. Ishchilarning huquqiy va texnik savodxonligini oshirish: Mehnat muhofazasi bo'yicha muntazam o'quv kurslari va treninglar tashkil qilish.
4. Mehnat muhofazasiga oid davlat nazoratini kuchaytirish: Inspeksiya sonini oshirish va monitoring tizimini raqamlashtirish orqali real vaqt rejimida nazoratni yo'lga qo'yish.
5. Kasaba uyushmalarining rolini oshirish: Ishchilarning huquqlarini himoya qilishda kasaba uyushmalarining huquq va vakolatlarini kengaytirish.
6. Ish joylarida psixologik va jismoniy xavfsizlikni ta'minlash: Xodimlarning ruhiy holatini baholash tizimini joriy qilish va stress omillarini kamaytirish choralari.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish O'zbekistonda mehnat muhofazasi tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, ishchilar uchun xavfsiz va adolatli mehnat sharoitlarini yaratish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangilangan tahrir). 2023 yil 30 aprel.
2. O‘zbekiston respublikasining mehnat kodeksi(yangilangan tahrir). 2023
3. Ibragimov, R. “O‘zbekiston Respublikasida konstitutsiyaviy islohotlar”. O‘zbekiston Huquqshunoslik Jurnali, 2022, 12(3), 45-58
4. Murodov, B. “Konstitutsiya va ijtimoiy adolat”. O‘zbekiston Ijtimoiy Fanlar Jurnali, 2019, 8(2), 67-75.
5. Shukurov, M. Demokratiya va inson huquqlari. Toshkent: “Ilm-fan”, 2018, 45-bet.
6. Usmonova, N. “Konstitutsiya va erkinliklar”. Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar, 2020, 5(1), 23-30.
7. Yusupov, A. Konstitutsiyaviy huquq asoslari. Toshkent: “Nashriyot”, 2021, 30-bet.
8. Zokirov, D. O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy huquq normalari. Toshkent: “O‘zbekiston”, 2022, 40-bet.